
УДК 141.7165.4:166.212

Дубінін В. В.

*Професор кафедри філософії, соціально-політичних і правових наук ДВНЗ
«Донбаський державний педагогічний університет»*

Щудро Н. В.

*Асистент кафедри філософії, соціально-політичних і правових наук ДВНЗ
«Донбаський державний педагогічний університет»*

ПРАКСІОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТКУ ЛЮДИНИ НА СТОРІНКАХ «БХАГАВАД- ГІТИ» І «ШРИМАД-БХАГАВАТАМ»

Розкривається праксіологічний аспект давньоіндійської релігійної філософії стосовно життєдіяльності людини по задоволенню її потреб, ідеалів, цілей, цінностей та інтересів в процесі звільнення від страждань шляхом жертвоприношень та прилучення до свідомості Шрі Крішні.

Ключові слова: давньоіндійська релігійна філософія, праксіологія, праксіологічний аспект, страждання, жертвоприношення, відчуження, діалектика почуттів і розуму.

У марксистських колах ХІХ—ХХ століть вважалося, що філософи всіх часів і народів лише по-різному пояснювали світ, а справа полягає в тому, щоб перебудувати його у відповідності з потребами, ідеалами, цілями, цінностями та інтересами революційно мислячих людей. Насправді, це не зовсім так. Хто обізнаний з історією філософії, той добре знає, що до перебудови світу прагнули всі гуманістично мислячі люди. Гіпотеза нашого повідомлення полягає в обґрунтуванні тези, що давньоіндійська релігійна філософія прагнула не тільки пояснити, а й перетворити світ. У яких саме пропорціях, масштабах, якими шляхами, принципами, формами, методами та засобами—про це ми будемо повідомляти в процесі розкриття нашої тези. Мета повідомлення полягає у розкритті принципів, шляхів, форм, методів та засобів життєдіяльності людини, які ведуть її до позбавлення від страждань, відчуження і здобуття свободи для всебічного розвитку.

Спочатку свого виникнення, функціонування і розвитку людина змушена вести боротьбу з ворожим оточенням матеріального світу за порядок, справедливість і чистоту людських відносин. Ми наголошуємо на тому, що людина виявляє свою життєдіяльність з перших кроків свого існування. Вона прагне, по-перше, адаптуватися і, по-друге, перебудувати навколишній світ у відповідності зі своїми потребами, ідеалами, цілями, цінностями та інтересами. Ми маємо нагоду розкрити особливості праксіологічної концепції індуїстської релігійної філософії. Треба зазначити, що ми не будемо вести спеціальний порівняльний аналіз світових і національних релігій на зазначену тему, оскільки вона може бути предметом спеціального аналізу, а якщо ж ми торкнемося цієї теми, то лише в самих критичних моментах.

Індуїзм є однією із дуже поширених національних релігій народів Індії. Він виник, формувався і розвивався в епоху становлення в Індії патріархального соціально-кастового суспільства, в якому формувались і розвивались буддизм, джайнізм та інші релігійно-філософські школи.

Праксіологія — термін грецького походження, яким позначають наукові дослідження, що вивчають загальні умови й методи правильної, ефективної діяльності. Праксіологічний аспект давньоіндійської релігійної філософії полягає у з'ясуванні принципів, шляхів, форм, методів та засобів боротьби проти страждань, шляхом жертвоприношень та прилучення до свідомості Шрі Крішни. Праксіологічний аспект будь-якої філософської концепції розкриває принципи, шляхи, форми, методи та засоби, якими людина виражає і захищає свої потреби, ідеали, цілі, цінності та інтереси. Потреби людини полягають у звільненні її від пут матеріального світу. Ідеали людини стосуються задоволення потреб у реалізації інтересів та захисті таких цінностей, які б підносили її над мінливим, нестійким, крихким та жахливим матеріальним світом. Інтереси людини — це її діяльність, що спрямована на пошук принципів, шляхів, форм, методів та засобів розв'язання протиріч між потребами, ідеалами, цілями, цінностями людини та оточуючим матеріальним середовищем. Отже, праксіологічний аспект становлення та розвитку людини полягає, по-перше, у подоланні власних людських вад характеру та інтелекту, фізичних можливостей, по-друге, у захисті власними зусиллями від негараздів зовнішнього оточення; по-третє, у прилученні до трансцендентних якостей Шрі Крішни як ідеальної Божественної Особи.

Зречення від матеріального світу має бути природним. Наприклад, людина, яка вирішила позбавитися звички палити, має здійснити

це природно, тобто поступово у відповідності із законами природи. Перш за все, вона повинна збагнути, що паління шкодить здоров'ю і зрозуміти цю істину вона мусить самотійно, шляхом власних роздумів і природного бажання покинути цю справу непримусово. По-друге вона має зрозуміти, чи навіть уявити, як це негарно витратити на паління кошти, своїх батьків. По-третє, зв'язувати, як некрасиво просити цигарку у друзів чи просто прохожих, а ще гірше збирати недокурки. По-четверте нерозумно, чинити супротив тому, що говорять лікарі-фахівці, що паління шкодить здоров'ю.

Існують три види страждань в матеріальному світі. Подібно до того, як човна відносить сильним потужним вітром, так і одне-єдине бажання, тобто почуття, яке захоплює людину, здатно віднести, позбавити його розуму. Нема спокою тому, хто прагне задовольнити свої бажання. Істиний спокій настає тоді, коли: 1) людина відмовляється від усіх прагнень до чуттєвих задовольень; 2) людина не вважає, що вона володіє чимось; 3) людина не має хибного «Его».

Дуже важливо знати, що духовне та благочестиве життя не підвладне омані. Діяльність, як спосіб існування людини, поділяється на матеріальну та духовну. По завершенні матеріального життя, тобто з настанням нірвани, розпочинається нове життя.

Океан матеріальних страждань пов'язується з заздрістю, жадібністю мати безмежну кількість матеріальних речей, марнотратством, деревогодництвом.

Постійна активність людини зумовлена природою її душі, а не тим, що душа втілилась в тілесну структуру людини.

У «Бхагавад-гіта» ставиться і розв'язується вічна проблема співвідношення почуттів і розуму. Зокрема, йдеться про їх діалектику. З одного боку, ми інколи стримуємося у прояві своїх почуттів і разом з тим, думаємо щоденно, щогодинно та щохвилини про певний об'єкт наших почуттів. Частіше за все, такі ситуації мають в періоди закоханості і вони в «Бхагавад-гіта» не схвалюються. Таких ситуацій треба позбавлятися якомога швидше, оскільки в них мають місце омана і удаваність. Треба розвивати самосвідомість і займатися своєю справою. У «Бхагавад-гіта» наголошується на необхідності виконувати свої обов'язки перед Всевишнім. Праця краще, ніж недіяння. Без праці неможливо, навіть, підтримувати своє матеріальне тіло. Разом з тим будь-яка діяльність має виконуватися як жертвоприношення. В іншому випадку вона з'явиться причиною рабства в цьому матеріальному світі. Ніщо не має виконуватися лише заради чуттєвого задоволення. Але і в такому випадку

рабство нас не полишає, оскільки змінюються лише акценти, а рабство залишається.

Особливе місце в життєдіяльності людини займає жертвоприношення. Воно приносить чимало побічної користі. В кінцевому підрахунку жертвоприношення приводить до звільнення з матеріального полону. Жертвоприношеннями освячують їжу, звільняються від тонкої тканини пам'яті, а з просвітленням пам'яті людина здатна думати і про шляхи до звільнення і наближення всього цього до усвідомлення Шрі Крішни.

Напівбоги несуть відповідальність за задоволення різних життєвих потреб. У благодійних здійсненнях жертвоприношень напівбоги дарують все необхідне людям. Той, хто насолоджується цими дарами, не даючи їх зі свого боку напівбогам, без сумніву, є крадієм.

Регулярна діяльність безпосередньо надходить від Бога. Тому всепроникаюча життєдіяльність трансцендентальна і вічно перебуває в актах жертвоприношень.

Подібно до того, як певна вакцина захищає людину від хвороби під час епідемії, так і їжа запропонована спочатку Господу Вішну, дає людям здатність чинити опір матеріальним впливам, нейтралізувати всі наслідки минулих заразних хвороб тіла, які заважають процесу самореалізації. З іншого боку, той, хто діє таким чином, продовжує збільшувати кількість своїх гріхів і тим самим готує себе до того, щоб у наступному житті виявитися в тілі свині або собаки як розплату за минулі гріхи. Матеріальний світ насичений скверною, тому жертвоприношення розглядаються як захист від страждань.

Жертвоприношення—це діяльність, яка спрямована на безкорисливе служіння іншим людям; на утримання себе від діянь, які руйнують здоров'я людини—пияцтво, наркотики, тощо; збереження і розвиток сім'ї, сімейних традицій, норм і правил подружнього життя; контроль почуттів; аскетизм; через навчання, прилучення до розумного, вічного, святого; участь у суспільному житті. Жертвоприношення ґрунтуються на діяльності, яка регулюється вищими моральними, політичними, естетичними та іншими принципами самореалізації.

У контексті діяльності, розглядається проблема відчуження. Відчуження—це спосіб життя, коли людина ні до чого не прагне: зречення багатства, матеріальних насолод, задоволення почуттів. Відчуження—це спосіб життя, коли жива істота не має власного буття. Відчуження—це життєдіяльність, що спрямована на відмову від егоїстичного задоволення власних почуттів. Відчуження в давньоіндійській релігійній філософії розглядається як діяльність, яка спрямована

на звільнення себе від власних потреб, задоволень, припинення будь-якої матеріальної діяльності. Людина займається практичною діяльністю тільки тоді, коли постійно зайнята служінням Шрі Крішні. Відчуження полягає у тому, щоб відмовлятися від будь-яких матеріальних бажань, не діяти по задоволенню почуттів, а також не займатися діяльністю, яка приносить користь. Відчуження полягає у тому, щоб будь-яка діяльність була спрямована на прилучення до свідомості Крішні.

Відчуження є спосіб боротьби проти страждань шляхом, що веде до свободи, звільнення від матеріальної скверни. Наставником в цьому борінні людини, насамперед, із своїми матеріальними недоліками приймається Шрі Крішна.

Дуже часто у своєму приватному житті людина впадає в полон різноманітних матеріальних речей. Часто-густо ум людини, замість того, щоб рятувати, сприяє поглибленню у матеріальну скверну: тобто людина служить хтивості, злості, зажерливості, ілюзіям, тощо.

Ум, до речі, може розглядатися причиною рабства і причиною визволення. Коли ум людини погинули об'єкти почуттєвого сприйняття — він є причина рабства, коли ж ум звільнився від цих об'єктів — він є джерело визволення. Ум, який завжди перебуває в свідомості Крішні — він джерело вищого звільнення. У даному контексті ум розглядається і як друг, і як ворог людини. Коли ум сприяє визволенню людини від кайданів матеріальності залежності — він друг, коли ж ум затягує людину у безодню рабства — він ворог людини.

Отже, ум треба виховувати, щоб він не захоплювався блиском матеріальної природи. Не варто перебільшувати роль почуттів. Потрібно прагнути контроль над умом. Відчуження в цьому контексті є шлях до такого духовного рівня розвитку людини, коли вона повністю володіє собою, не бачить відмінності між галькою, камінням і золотом. Все належить Шрі Крішні і людина має відчувати себе вільною від особистої власності. Обов'язково досягне успіху той, хто володарює над своїм умом і хто йде до мети вірним шляхом. Зло ніколи не подолає того, хто творить добро.

Таким чином, праксіологічний аспект людини — є не що інше, як спосіб існування рук, ніг, органів травлення, голови, до складових елементів якого належать матеріальні й духовні складові частини. Інакше кажучи, діяльність можна поділити на діяльність тілесних та духовних органів. Розумні люди поділяються на дві категорії: одні діють з умом заради матеріального, чуттєвого задоволення; інші володіють внутрішнім видінням і готові до самосвідомості. Духовно розвинена людина

байдужа до матеріального щастя, або горя. Вона займається самореалізацією, не звертаючи уваги на матеріальні умови. У співвідношенні душі—розуму—ума—почуття—тіла пріоритет належить душі. Тому в процесі практичної діяльності треба пильнувати за тим, щоб душа постійно змінювалася в свідомості Крішні, що не дозволить їй впасти через збудження ума. Людина має укріплювати ум за допомогою зрілого духовного розуму свідомості Крішні і духовною силою перемогти ненажерливого ворога—хтивість. Врешті—решт, підкреслимо, що першоджерела давньоіндійської релігійної філософії потрібні всім, щоб поліпшити виховання, освіту і культуру народу.

Повернімося до нашої гіпотези, яка має два аспекти. Перший аспект полягає в тому, що давньоіндійська релігійно—філософська думка має праксіологічне навантаження, оскільки майже з кожної сторінки «Бхагавад-гіта» та «Шримад Бхагаватам» до нас надходить інформація, що життя є страждання. Найбільше страждань ми отримуємо від оточуючого матеріального середовища—літосфери, гідросфери, атмосфери, біосфери, а також соціосфери. Ноосфера забезпечує нас інформацією стосовно принципів, шляхів, форм, методів, і засобів боротьби зі стражданнями. Вони стосуються головним чином розвитку самосвідомості людини на шляхах переходу від емоційно-чуттєвої до розумової і від останньої до трансцендентної свідомості Творця всього суцього. Попутно даються поради щодо приборкання таких атрибутивних якостей людини, як задоволення матеріальних потреб, ідеалів, цілей, цінностей та інтересів. Особливої уваги надається таким якостям людини як почуття, розум, ум, тощо. Порівняльний аналіз цих властивостей людини приводить до висновку, що істина завжди конкретна. Хоча пріоритет мають духовні явища і процеси, але і матеріальні предмети, явища та процеси, якщо ними користуватися в межах законів природи, можуть сприяти розвитку тілесного і духовного здоров'я людини, тривалій успішній життєдіяльності.

Список використаних джерел:

1. Шри Шримад А. Ч. Бхактиведанта Свами-Прахупада. Бхагавад-гіта как она есть. Издательство «Бхактиведанта Бук Траст», 1986. — 832 с.
2. Шри Шримад А. Ч. Бхактиведанта Свами Прахупада. Шримад Бхагаватам. Ч. 1.—Издательство «Бхактиведанта Бек Траст», 1990. — 549 с.

-
3. Словник іншомовних слів за ре. О. С. Мельничука. — К.: Гол. Ред. УРЕ АН УРСР, 1975. — 776с.

Стаття надійшла до редакції 09.02.2014 р.

Дубинин В. В., Щудро Н. В. Праксиологический аспект становления и развития человека на страницах «Бхагавад-гиты» и «Шримад-Бхагаватам»

Раскрывается праксиологический аспект древнеиндийской религиозной философии относительно жизнедеятельности человека по удовлетворению его потребностей, идеалов, целей, ценностей и интересов в процессе освобождения от страданий путем жертвоприношений и приобщения к сознанию Шри Кришны.

Ключевые слова: древнеиндийская религиозная философия, праксиология, праксиологический аспект, страдания, жертвоприношения, отчуждения, диалектика чувств и разума.

Dubinin V.V., Shudro N. V. Praxeological aspect of formation and development of the person in the pages of «Bhagavad-gita» and «Srimad-Bhagavatam»

Reveals the praxeological aspect of ancient Indian religious philosophy regarding human life to meet his needs, ideals, goals, values and interests in the process of liberation from suffering through sacrifice and initiation to Sri Krishna consciousness.

Keywords: ancient Indian religious philosophy, praxeology, praxeological aspect, suffering, sacrifice, alienation, dialectics of senses and mind.

© Дубінін В. В., Щудро Н. В., 2014